

ČŠI poprvé provedla šetření v dané oblasti

V rámci vlastního elektronického šetření Česká školní inspekce v listopadu loňského roku potvrdila svůj předpoklad, že zásadně dominantní postavení v našem školství mají stále klasické metody výuky a alternativní postupy jsou využívány jako doplněk hlavního proudu. Koneckonců jinak by už nešlo o alternativní metody...

Vzhledem k tomu, že netradiční metody výuky používá relativně malé procento učitelů, odpovídá to chápání pojmu alternativní.

„Alternativní metody jsou alternativními právě proto, že nejsou z nějakých důvodů v dané době využitelné jako univerzální.

U některých metod se ale může už zdát, že aspirují na zařazení do hlavního proudu. Týká se to zejména metody profesora Hejného, jejíž využití se nabízí nejen v matematice. V tomto případě však nezáleží v první řadě na vhodnosti této metody pro většinu dětí, ale na tom, jestli ji chce zavést celý pedagogický sbor," říká ústřední školní inspektor Tomáš Zatloukal. „Alternativní metodiky jsou nové přístupy, které hledají cesty tak, aby se učivo dětem lépe zprostředkovalo, aby ho samy mohly objevovat, aby ho rychleji uměly uchopit a využívat. Jde o to, aby takovéto postupy byly pro děti motivačně hodnotné i efektivní. Například v genetické metodě čtení poznají velmi rychle jednotlivá písmena, zároveň se naučí způsob hláskování a za dva měsíce jsou schopny postupně přečíst jakýkoliv text. Rozdíl oproti tradiční metodě spočívá v tom, že technice čtení není věnováno tolik času, ale důraz se klade zejména na využitelnost," uvádí Radka Wildová, děkanka **Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze**, a dodává: „Pokud se metoda uchytí, ukáže se, že je skutečně prospěšná a že naplňuje cíle stanovené v primárním vzdělávání v rozsahu požadovaných kompetencí, tak o ní již nemusíme dále hovořit jako o alternativě. Samozřejmě že zde hraje roli i hledisko kvantity, to znamená, že novou metodu musí začít běžně využívat větší množství škol. A zrovna genetická metoda čtení se dnes již tak rozšířila, že už o ní jako o alternativní metodice ani nehovoříme - jde prostě o jednu z metod čtení." „Otázka využití alternativních přístupů ovlivňuje to, jak vnímat priority školy, její cíle nebo roli učitele. Učitel je tak nazírán nejen jako ten, kdo má předat určité informace, ale hlavně jako ten, kdo vytváří prostor pro učení," myslí si Miroslav Procházka, proděkan **Pedagogické fakulty** Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

Zkušenosti jsou pozitivní

Šetření proběhlo na základě žádosti ministra školství, a to prostřednictvím on-line elektronického dotazníku, který vyplňovali ředitelé škol. Osloveno bylo přes čtyři tisíce škol, odpovědělo jich 3400. Šetření se zaměřilo na tři oblasti - písmo, čtení a matematiku.

Nevázané písmo Comenia Script se jako alternativa k tradičnímu psacímu písmu ve školách plošně používá od minulého školního roku, pokusné ověřování začalo ve školním roce 2010-11. Z celkového počtu 3337 škol toto písmo vyučuje 137 škol (tj. 4,1 %). Častěji se s ním mohou seznámit žáci soukromých škol, jejichž podíl činil 14 procent. Tam, kde se Comenia Script vyučuje v jiných ročních nebo i třídách, většinou zároveň probíhá i výuka klasického vázaného písma (82 %). V paralelních třídách stejného ročníku i v jiných ročnících využívá klasické vázané písmo 16,3 % škol (viz graf). Pouze 3,7 % škol uvedlo spíše negativní zkušenosti s písmem Comenia Script. Jako důvody uváděly

omezení rozvoje drobné motoriky, horší zvládnání tvarů písmen a nerozlišování mezer mezi slovy. Zmíněny byly také organizační problémy a využití odlišných učebnic při spojování tříd nebo skupin, kde se část žáků učí psát klasickým písmem. Komplikaci představuje také přestup žáka. Pokud jde o metody čtení (viz graf), i zde dominuje tradiční přístup. Nejčastěji vyučovanou metodou čtení zůstává klasická analyticko-syntetická (slabikovací) metoda. Jejím prostřednictvím učí své žáky číst téměř všechny školy, z toho přibližně tři čtvrtiny touto metodou vyučují ve všech ročnících prvního stupně. Z dalších metod se ukázala jako nejoblíbenější genetická (hlásková) metoda. Alespoň v jedné třídě 1. stupně ji využívá 39 % škol. Splývavé čtení se učí v 35 % škol a 19 % jich zavedlo i globální čtení. Téměř všechny školy byly se svými metodami spokojeny. Určité negativní zkušenosti s alternativními metodami čtení mělo pouhé jedno procento škol. Nedostatky použitých metod spočívaly zejména v tom, že nemusely vyhovovat všem žákům. V několika případech bylo zaznamenáno dvojité čtení a někdy byla překážkou k zavádění nových postupů nedůvěra nebo nesouhlas rodičů.

Z ředitelů, kteří odpověděli na elektronické zjišťování, 62 % (2100) uvedlo, že ve své škole uplatňují alternativní metody výuky matematiky nebo alespoň prvky těchto metod. Nejpoužívanější jsou prvky metody činnostního učení projektu Tvořivá škola, které u žáků podporují logické myšlení. Pracují s nimi více než tři čtvrtiny škol využívajících některou z alternativních metod. Metodu profesora Hejného postavenou na objevování matematiky samotnými žáky, kteří tak sami hledají správná řešení, alespoň zčásti využívá 36 procent škol. Jen dvě procenta učitelů matematiky hodnotila příslušné alternativní metody nebo učebnice (viz graf) negativně, a to v případech, kdy se ukázalo, že jsou pro některé děti náročné nebo nevyhovující a daly se využít pouze pro žáky nadané. Podle některých ředitelů bylo v těchto učebnicích oproti klasickým málo příkladů k procvičení.

Alternativě by měla předcházet diagnostika

Stran ČŠI jde o první sondu na dané téma. Nikdy v minulosti totiž inspekce nijak systematicky nezjišťovala, jak se alternativní metody výuky ve školách využívají.

„Ukazuje se nám, že učitelé, kteří danou alternativní metodu použili, jsou s jejími výsledky spokojeni proto, že v naprosté většině případů měli k takovému kroku dobré důvody. Kdyby se ale zjistilo, že u velké části pedagogů se jejich očekávání spjatá s žádoucím efektem konkrétní metody nenaplnila, ukazovalo by to spíše na to, že tito učitelé především experimentovali," analyzuje T. Zatloukal.

V žádném případě to tedy neznamena, že pokud škola aplikovala některou z alternativních metod výuky, je na ní inspekci automaticky pohlíženo jako na tu, která jde správným směrem. „U školy, jež danou metodu využívá, nás v první řadě zajímá, proč tak činí. Je tomu snad jen proto, že se v médiích hovoří o tom, že daná alternativní metoda, třeba profesora Hejného, je zrovna populární? Anebo v této škole jsou děti, jež mají určité vzdělávací problémy, které může například pomoci vyřešit metoda splývavého čtení?" upozorňuje ústřední školní inspektor.

Ministerstvo školství již delší dobu hovoří o tom, že ČŠI by měla v rámci svých možností působit také jako metodický orgán. Proto se nabízí otázka, jestli inspektoři nebudou při svých návštěvách v jednotlivých školách v některých případech jejich ředitelům doporučovat, aby využili příslušnou alternativní metodu výuky.

„Už nyní doporučujeme změny organizačních forem výuky. Než bychom ale konkrétní škole řekli, že by bylo vhodné, aby například využila metodu Comenia Script, spíše jí navrhneme, aby nejdříve v dané oblasti provedla diagnostiku.

A z ní by pak měla škola poznat, která metoda výuky je pro tento případ pravděpodobně nejvhodnější. Myslím si, že by od nás bylo nezodpovědné, kdybychom po několikadenní návštěvě ve škole odhadovali, jaký postup by si škola měla vybrat. Maximálně by inspektor mohl poznamenat, že zrovna v tomto případě by škola mohla zvážit využití nějaké alternativní metody výuky," komentuje T.

Zatloukal.

Jde o pevnou součást studia učitelství

„Spokojenost s využitím alternativních metod výuky také ukazuje na to, že učitelé, kteří s nimi pracují, dostali kvalitní metodickou podporu, kterou realizují jak **pedagogické fakulty**, tak další subjekty, včetně různých neziskových organizací, jež se tyto metody snaží prosazovat do praxe," poznamenává T. Zatloukal a doplňuje: „**Pedagogické fakulty** by měly o alternativních metodách výuky své studenty minimálně informovat. V žádném případě by však tyto metody neměly upozadovat tradiční formy. Přestože frontální výuka bývá dnes často kritizována, různé studie dokazují, že v určitých případech jde pořád o nejefektivnější způsob vzdělávání." **Pražská pedagogická fakulta** se alternativním metodám výuky ve svých vzdělávacích programech věnuje poměrně hodně. Je to dáno mimo jiné i tím, že matematiku a didaktiku matematiky zde rozvíjí právě profesor Milan Hejny. A didaktiku rozvoje čtenářské a písařské gramotnosti zase garantuje přímo děkanka Wildová, která vedla i pilotáž Comenia Script. A i sama své studenty s alternativními metodami seznamuje.

věnujeme jako pevné součásti didaktiky příslušných gramotností. Myslím si, že naše fakulta je ve výuce těchto metodik dost inovativní. Tím ale nechci říci, že na jiných pedagogických fakultách se této oblasti nevěnují. My jsme u nás sice v určitých případech díky přítomnosti tvůrců některých těchto alternativních postupů začali, ale tento trend se už rozšířil i na další fakulty," podotýká R. Wildová. To, jak k alternativním metodám výuky přistupují na budějovické fakultě, přibližuje M. Procházka: „Studentům se nejprve snažíme ukázat, v jaké roli je dnes učitel a co je prioritou jeho poslání. A pak postupujeme dále. Na katedře pedagogiky a psychologie se věnujeme problematice projektového vyučování a studenti se v rámci svých aprobačních předmětů učí vytvářet projekty. Na poli odborných kateder je to pak příprava příkladů badatelsky orientovaného vyučování. S alternativními metodami výuky naše studenty z pohledu pedagogiky seznamujeme už od prvního ročníku, a to především prostřednictvím povinně volitelných předmětů. Oborové katedry pak mají alternativní metody výuky zaneseny do povinných oborových didaktik. Oblast alternativních směrů výuky se objevuje i ve státní závěrečné zkoušce, kdy studenti v rámci takzvané obhajoby analýzy pedagogických situací prezentují svoji roční práci při souvislé pedagogické praxi. V této analýze měli za úkol zabývat se nějakou pedagogickou otázkou."

Měly by být kurzy povinné?

V legislativě ale neexistuje žádný požadavek na to, že kantor, který chce určitou alternativní metodu využít, musí mít odpovídající vzdělání a zkušenosti.

Stačí, když má povinnou kvalifikaci podle zákona o pedagogických pracovnících. Je proto na řediteli každé školy, aby určil, jestli zrovna učitel, který se chce do alternativní metody na jejich škole pustit, k tomu má optimální předpoklady.

„Ředitele i učitele se při inspekční návštěvě ale budeme ptát na to, jak byl individuální plán vzdělávání daného pedagoga sestaven. Proběhlo to tak, že plán a strategii ředitel učitel sám naordinoval, anebo se ho nejdříve zeptal, co učitel potřebuje pro to, aby mohl lépe učit? Jde nám o to zjistit, jakým způsobem ředitel svoji vlastní strategii rozvoje školy doplňuje o plán vzdělávání pedagogů," sděluje T. Zatloukal.

„Jestli chce být učitel inovativní, musí se na využití dané alternativní metodiky dobře připravit. Pokud se s konkrétní metodikou v pregraduálním studiu nesetkal, měl by se minimálně v rámci celoživotního vzdělávání v této metodě proškolit. A v případě využití některých alternativních metodik by mělo být příslušné vzdělání přímo povinností. Jako bezpodmínečně nutné to například nevidím u všech alternativních postupů výuky čtení, které jsou dnes již běžnou součástí studijních

plánů pedagogických fakult.

Ale třeba u Comenia Script nebo vůbec u nevázaného písma, které je přeci jenom ještě docela novinkou, by učitelé odpovídajícím vzděláním projít měli. V doporučení výsledků pilotáže pro ministerstvo školství jsme kromě požadavků, že rodiče musejí souhlasit, dali i doporučení, že pedagog vyučující tuto metodu v ní musí být vyškolen," ilustruje děkanka Wildová.

To proděkan Procházka upřednostňuje spíše liberálnější přístup: „Je-li tlak na kvalifikaci příliš formalizován, výsledek nebude nikdy dostatečně efektivní. Přirozenější motivací by byl kariérní řád, kdy se na své profesní cestě učitel s různými vzdělávacími kurzy jistě potká. Myslím si, že současný model, kdy ředitel školy rozhoduje o profesních předpokladech učitele k výuce alternativní metody, je optimální."

Přes překážky

Otázku toho, jestli se určitá alternativní metoda výuky případně stane dříve nebo později součástí hlavního proudu vzdělávání, jistě ovlivňuje také organizační faktor. To, aby určitá netradiční metoda byla ve školách využívána stále častěji a tím se rozšířila natolik, že o ní začne odborná veřejnost uvažovat jako o standardním postupu, způsobí i skutečnost, že její zastánci nejdříve při jejím zavádění překonají řadu překážek.

Jedno omezení je dáno přímo zákonem.

Každá škola musí před uvažováním zavedením jakékoliv nestandardní metody požádat rodiče svých žáků o souhlas. „Škola, která před rodiče předstoupí s návrhem na zavedení nějaké alternativní metody výuky, musí vycházet ze znalosti toho, jaké žáky má. Je jistě dobré, když jim danou metodu představí i odborník, který se touto metodou zabývá, a pokusí se rodičům vysvětlit, proč zrovna pro jejich děti by tento způsob výuky byl vhodný.

Konzervatismus rodičů není v principu negativním prvkem. Zkušenost ukazuje, že když se takovéto rodiče podaří přesvědčit, většinou pak při zavádění nové metody ochotně spolupracují," konstatuje ústřední školní inspektor.

„V zásadě je dobře, že v případě uvažovaného využití některé z alternativních metodik s tím musejí souhlasit rodiče žáků. To se jistě týká metodik výuky psaní. Nemyslím si ale, že stejná situace je při volbě metodiky čtení. Zatímco totiž v případě písma se dítě naučí psát buď vázaně, nebo nevázaně, u čtení je ‚produktem‘ plynule a s porozuměním čtoucí dítě a je proto vedlejší, jestli tohoto cíle dosáhlo přes slabikování, nebo hláskování," míní R. Wildová.

Učitel, který chce danou metodu využít, musí často nejen přesvědčit rodiče žáků, ale i vedení školy. Tato inovace vždy představuje změnu v ŠVP, v organizaci výuky, klade nároky na prostorové kapacity nebo na zapojení dalších kolegů. „Takže je pravděpodobné, že v našem školství máme hodně inovativně uvažujících pedagogů, ale právě proto, že zde existují formální zábrany a organizační komplikace, řada z nich svůj záměr vyučovat na základě nějaké alternativní metody nezrealizuje," glosuje T. Zatloukal a pokračuje: „Zkušenosti škol s alternativními metodami výuky budeme nadále sledovat. A teprve čas ukáže, jestli se některé z nich stanou součástí hlavního proudu. To, že jistí tvůrci nebo zastánci některých těchto metod takovéto ambice mají, nemůže ale být určující." V připravovaném operačním programu (viz str. 8) se počítá s finanční podporou inkluzivního vzdělávání. A právě mezi alternativními metodami výuky se jistě najdou takové, které mohou inkluzivitu podpořit. Proto když do této oblasti pravděpodobně poputují finanční prostředky, je potřeba vyhodnotit současný stav a poté zjistit, jak efektivně byly tyto prostředky využity, respektive s jakým účinkem se aplikace vybraných alternativních metod setkala.